

IK WAS 20 IN '45... LANGS DE KASSEI

Mondelinge bronnen in de Brusselse Noordwijk

[Toon Toelen¹] In 2003-2004 coördineerde het Archief en Museum van het Vlaamse leven te Brussel een project rond mondelinge geschiedenis over de buurt rond de Antwerpse steenweg, getiteld *De grote en kleine geschiedenis van de Kassei*. De 'Kassei' is de volkse benaming van de Antwerpse steenweg, de centrale as van de Brusselse Noordwijk. Het boek dat uit dit project volgt, verschijnt in oktober. Intussen trachten we u warm te maken met een voorinzage in enkele resultaten.

De Brusselse Noordwijk speelde een aanzienlijke rol in heel wat verhalen van onze 'grote' vaderlandse geschiedenis. Maar de ware rijkdom van een buurt ligt vooral in de 'kleine' verhalen. Het project liet de bewoners van de Noordwijk zelf aan het woord en reconstrueerde zo de recente geschiedenis van de wijk. Deze vorm van buurtreminiscentie is bijzonder populair in wijken waar de oude sociale netwerken onder zware druk zijn komen te staan, zoals ook blijkt uit het bestaan van twee praatgroepen: de *Stamineeproet* en het *Babbelkot*. De initiatiefnemers van deze groepen stelden het zich tot taak om de oudere bewoners van de wijk op vastgestelde tijdstippen samen te brengen om herinneringen aan vroeger op te halen. Hierna volgt een greep uit het collectief geheugen.

JEUGDHERINNERINGEN AAN EEN BRUSSELSE VOLKSWIJK

In de onmiddellijke omgeving van de Antwerpse steenweg kon je vóór de afbraakwerken van het Manhattanplan amper een parkje of plantsoentje terugvinden. Toch denken de meeste buurtbewoners met plezier terug aan hun kindertijd. Het dichtstbijzijnde lapje groen bevond zich in Schaarbeek. Wijkbewoonster Rose-Marie vertelt hoe ze er na schooltijd met haar grootmoeder heenging. Uit een grote hoop zand maakten de kinderen *zand-*

pateekes, die ze kleurden met roze, geel of blauw krijt. Elk kind had zijn specialiteit. Daarna verkochten ze die zandtaartjes alsof ze in een grootwarenhuis achter de toog stonden. De 'klanten' betaalden met lucifers, maar vaak gingen de 'winkeliers' ook bij elkaar kopen. Er hoorde zelfs een liedje bij: "*Venez acheter Au Bon Marché, la boutique est ouverte.*"

Soms vroegen de iets oudere meisjes aan jonge moeders in het park of ze met hun baby in de koets mochten rondrijden. Tot de puberteit speelden jongetjes en meisjes vaak samen. De meeste kinderen trokken vooral op met hun leeftijdsgenootjes uit dezelfde straat. Nogmaals Rose-Marie aan het woord: "*We speelden samen met de kinderen van de onmiddellijke burens, jongens en meisjes samen. In onze straat (de Telefoonstraat) waren er drie groepjes: de kinderen 'van den berg' (de lichte helling langs de kant van de Marthastraat), die 'van het midden' en die 'van de (kant van de) Pharmacie (Centrale de Belgique)'. Zelf was ik 'van den berg', maar ik speelde vaker in 'het midden' omdat mijn grootmoeder daar woonde.*" Andere spelletjes waren tikkertje, rolleke bolleke (koprol), pot-pot (verstoppertje), masker en degen (Zorro), broek-over-drie (variant op haasje-over), cowboy en indiaantje, belleketrek en touwspringen. Bij het hinkelen moest je met je voet een blikken sigarendoosje

Langs de Kassei, de Telegraafstraat

Poppenverkoopster op de Antwerpse steenweg, klaarblijkelijk op de stoep voor een café waar men bier van de lokale brouwer Royal Aeken verkocht

Collectie Freddy Geus

Ijsverkoop op 'de parvis Saint-Roch'. Collectie Sylvain de Brabander

Een basketploegje van buurtjongens. Collectie Sylvain de Brabander

OUDE RONDEDANS VOOR MEISJES

*Ma mà dei goet no Loëke, Sacré, Sacré, Maria
Do zit ze op heu kniekes, Sacré, Sacré, Maria
Do kust ze nog e belleke, Sacré, Sacré, Maria
Do danst ze in e ronneke, Sacré, Sacré, Maria*

De bedevaart naar Onze-Lieve-Vrouw van Laken ligt aan de oorsprong van dit kinderdansje. De meisjes stellen zich op in een cirkel en geven elkaar een hand. Bij het eerste couplet stappen ze in het rond, bij het tweede knielen ze, bij het derde kussen ze een fictief beeldje en ten slotte dansen ze een rondje.

voortduwen. Op de schoolkoer speelden de jongens met *den top*. Het doel van dit spel was elkaars tol uit een cirkel te duwen door de eigen tol al draaiend tegen die van de tegenstander te laten aanbotsen. In de negentiende eeuw speelden de kinderen nog in de Groendreef, maar door de heraanleg en het drukkerre verkeer werd dat onmogelijk. Soms gingen ze zelfs in de zandbergen *achter de grillen* (hekkens) van de haven spelen, vooral in de zomervakantie. Dat was echter niet zonder gevaar. Buurtbewoner Freddy herinnert zich dat een jongen van een kraan viel en verdronk in het dok omdat hij niet kon zwemmen. Zijn lichaam werd pas veel later teruggevonden, zwaar verminkt door een schroef van een boot. Omwille van dat gevaar gingen rond de Tweede Wereldoorlog de wijkjongens ook nooit meer zwemmen in de grote dokken, maar eerder in een strook vuil water langs de Groendreef. Soms organiseerden ze ook onderling loopwedstrijden langs de Groendreef, méér dan twee kilometer ver!

Freddy herinnert zich ook nog zijn eerste fietsje, geassembleerd uit het kader van een volwassenenfiets. Hij reed op de velgen, zonder banden. Hun knickers haalden de kinderen in de winkel *Bij Poelleke* op de steenweg. Zodra men in de jaren '50 glazen knickers begon te gebruiken, speelden de kinderen niet meer met loden knickers, omdat die laatste de glazen knickers beschadigden. Met hun knickers speelden de jongetjes de Ronde van Frankrijk na. Elkeen had een knikker met zijn eigen favoriete kleur die één bepaalde renner voorstelde. Zo legden ze een parcours in het zand af met verschillende 'étappes', waarbij ze nooit ofte nimmer buiten de lijnen mochten komen.

De eerste speelgoedwinkels verkochten vooral tinnen soldaatjes, opwindtreintjes, poppen en verkleedkleren. Voor het overige trachten de ouders het speelgoed voor hun kinderen zoveel mogelijk zelf te vervaardigen. Als het regende, mochten de kinderen een vriendje of vriendinnetje uitnodigen en tekenden ze wat of speelden *bataille* met de kaarten.

Op de hoek van de Antwerpse steenweg met de Telefoonstraat was een snoepwinkel met een rek voor de dure bollen en toffees en een apart rek met goedkope *spekken en lekkerstokken*. Eén karamel kostte 25 centiem, een groot muntstuk met een gat in het midden. Als de kinderen zo'n muntstuk vonden op straat, liepen ze onmiddellijk naar de snoepwinkel om één enkele karamel te kopen. De verkoopster vond het niet erg om gestoord te worden voor zo'n kleine bestelling. In de Willem De Molstraat was een snoepwinkel waarvan je de bovenste rekken alleen met een ladder kon bereiken. Terwijl ze de uitbater de ladder opstuurden voor een kleinigheid, grabbelde kwajongens intussen de bokalen op de toog leeg. Ook met de twee potdove zusters die een *bollenwinkel* uitbaatten, haalden ze grapjes uit. Verder waren er nog de snoepwinkels *Au Délice* en *le Bébé Friand*. Wijkbewoner Sylvain herinnert zich uit zijn jeudjaren nog "*bruine poreuze bollen die naar ether smaakten*".

Collectie Freddy Geus

Voor de iets oudere jongens was er de jeugdbeweging van het katholieke Patronaat, kortweg de Patro, en de KAJ. Om te voetballen trok de Patro met tram 47 (de tram had toen trouwens nog geen deuren) naar Heembeek voor twee frank per persoon. Verscheidene jongens uit de Patro zijn later een opleiding tot priester gaan volgen. De meisjes mochten naar de Chiro. Toen ze stilaan ook voor de jeugdbeweging te oud werden, maakten de jongens wel eens kampen in de haven met behulp van stokken en beddenlakens waar ze ongestoord met de meisjes konden afspreken. Eén jongen kreeg dan de taak om de wacht op te trekken. De moeders van de wijk waren niet altijd even opgezet met die wederzijdse interesse tussen jongens en meisjes. De grootmoeder van Freddy sloeg de meisjes letterlijk weg van haar kleinzoon met de binnenband van een fiets.

Op het einde van de Antwerpse steenweg bevond zich vroeger danszaal le Royal. Wijkbewoonster Leontine herinnert zich die tijd nog levendig: *"Op zeker ogenblik was de dans de ontspanning voor iedereen! Toen ik heel jong was - ik werkte als leermeisje in Schaarbeek - haastte ik mij tijdens de middagpauze om enkele danspassen te doen in de zaal le Royal. In mijn herinneringen heette deze zaal eerst In den Drees. Men betaalde vijf centiemmen voor een dans!"*

DE ARM DER WET

De Kassei was alleszins een zeer levendige wijk. Tegenwoordig wordt de benaming 'vaartkapoen' bijna als een eretitel gebruikt, terwijl hij vroeger een heel negatieve bijklank had. De *voatkapoene* waren immers straatbendes die nietsvermoedende voorbijgangers langs de Groendreef overvielen en beroofden. In de negentiende eeuw gingen ze in de staminesees wel vaker op de vuist met de *Marolliens* om te vechten om de *mokskes*. Beruchte *veuvechters* (vechtersbazen) waren *Polle den Beer* en *Lange Zot*. Marguerite van café *Chez Margot* vertelt: *"Een herberg houden was in die tijd geen lachertje! Op zekere dag ben ik ontzettend bang geweest toen Jan van Strombeek, de grootste vechtersbaas van heel de steenweg in mijn café herrie kwam schoppen. Ik heb hem een fameuze oplawaai verkocht. Hij lag in het midden van de steenweg op de tramsporen en riep: 'En ik lôôt m̃a sloegen van een vrââl!' Je moest karakter hebben om cafébazin te zijn. De bende van Oud-Molenbeek kwam in de wijk wel vaker ruzie stoken. Ze kwamen niet verder dan de Marthastraat. Ze werden goed onthaald... (lacht)."*

Zoals het een volkswijk past, gaan ook in de Noordwijk vele anekdotes uit het collectieve geheugen over de ordehandhaving. Zo blijkt dat de agenten op patrouille graag een glaasje dronken in het café van Christiane 'Dikke Tetten' in de Herrystraat. Omdat de agenten toen nog geen walkietalkie hadden, moest er telkens minstens één agent in de wagen blijven zitten. Op zekere dag stonden er meerdere politie- en brandweerwagens hoewel er niets aan de hand was. Dit ontlokte buurtbewoner Maurice de uitspraak dat je in geval van nood beter naar het café bij Christiane kon komen gelopen dan het noodnummer te bellen.

Burgemeester Jef van de Meulebroeck bezoekt de handelaars tijdens de braderie van zijn Kassei. Hier staat hij voor snoepwinkel Au Délice. Collectie Eric Christiaens

De Patro in actie. Collectie Sylvain de Brabander

Meisjes aan het sportrek van Prins Albertschool op de Antwerpse steenweg. Collectie Sylvain de Brabander

In de Glibertstraat was een cafeetje met een achterzaaltje waar de agenten wel eens kwamen biljarten omdat ze er vanaf de straatkant niet gezien konden worden door hun oversten. In café *Bij Smèkes* hadden ze één keer minder geluk. Toen een officier bij verrassing binnenviel, moffelden de agenten-op-ronde snel hun glazen weg en beweerden dat ze waren binnengeropen omwille van een ruzie die uit de hand dreigde te lopen. Snel wezen ze een toevallige cafébezoeker als de zogenaamde ruziestoker aan. De arme man begreep er niets van, maar werd desalniettemin *den amigo* (de gevangenis) ingedraaid.

De Roeiersstraat werd dan weer bijna exclusief bewoond door politiemensen die werkten op het bureau van de zevende divisie in de Masuistraat. De agenten hadden er een heel onregelmatig

Het politiekantoor in de Masurenstraat. Collectie Sylvain de Brabanderen.

uurrooster. Daarom woonden ze zo dicht bij de plaats van hun werk. Later verhuisde de zevende divisie naar een oude garage in de Nicolaystraat. Recent kwam daar ook nog het politiebureau aan het Gaucheretplein bij. De bruggen over de Zenne in de Noordwijk waren méér dan louter gemeentegrenzen. De Zenne gaf immers ook de grenzen van de politiedistricten aan. Naar het schijnt zouden kwajongens van de Kassei er een sport van gemaakt hebben om tegen het been van een agent over de brug te plassen en dan snel terug te lopen om zijn jurisdictie te ontlopen. Kwajongens hingen soms voor de grap pannen en potten achter

Het boek *De grote en kleine geschiedenis van de Kassei* telt ongeveer 200 pagina's en 300 illustraties, is tweetalig Nederlands & Frans en kost €15. Het is een productie van het AMVB, de erfgoedcel van de VGC en Riso Noordwijk en kwam tot stand met de financiële steun van KBC, Cera en Stad Brussel. Bestellingen zijn mogelijk op AMVB | Arduinkaai 28, 1000 Brussel | T 02 512 42 81 | F 02 502 83 21. Van 15 oktober tot 15 november 2004 is er een aangepast wandelparcours voorzien in de Noordwijk. Alle info op www.amvb.be en www.erfgoedbrussel.be.

1 Toon Toelen studeerde in 1999 af als licentiaat in de geschiedenis aan de KULeuven. Hij werkte een tijdlang als redacteur in het Brusselse filiaal van de Britse uitgeverij Tempus, waar hij meewerkte aan de publicatie van een aantal historische fotoboeken over Belgische steden en gemeenten. In opdracht van het Provinciaal Openluchtmuseum Bokrijk stelde hij twee publicaties (boek en cd-rom) samen over oude bouwtechnieken: *Lemen & Vitsen* en *Stro- & Rietdekken*.

de tram. Later werden de trams vervangen door bussen en werden de begin- en eindstations gewijzigd. Kwajongens hielden ervan om de trambestuurders te plagen door de stang, die de contactbeugel van de tram met de elektrische bovenleiding gespannen hield, naar beneden te trekken en dan het liedje *Jef, de flèche es af, tsoin, tsoin* te zingen. Nog stouter waren ze als ze voetzoekers op de sporen legden. Die gaven een enorme knal als de tram erover reed. Wijkbewoner Freddy omschreef deze guitenstreken als "een echte Quick & Flupke". Benieuwd hoe Agent 15 daarover zou denken?!

BALLADEN EN DIVERSITEIT

Naar aanleiding van de 32^e Balladentagung die in 2002 in samenwerking met het VCV in België werd georganiseerd, is bij het *Wissenschaftlicher Verlag Trier* net het eerste nummer uit een nieuwe internationale publicatiereeks rond balladen en liederen verschenen: B·A·S·I·S oftewel *Ballads And Songs - International Studies*. B·A·S·I·S is opgezet als een onafhankelijk forum voor academici en deskundigen op het vlak van liedcultuur en wordt onder andere gevoed door het onderzoek van de *Kommission für Volksdichtung* van de *Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore*. Culturele diversiteit en de uitwisseling en communicatie van culturele overeenkomsten en verschillen worden hierin expliciet centraal gesteld.

Het eerste nummer - in een coproductie met het VCV - bevat bijdragen in het Engels, Frans en Duits van over heel de wereld: Australië, België, Bulgarije, Denemarken, Duitsland, Engeland, Griekenland, Hongarije, Ierland, Mexico, Portugal, Roemenië, Schotland, Slovenië, de Verenigde Staten en Zuid-Afrika. Het boek kost €19,50 (excl. verzendingskosten) en is te bestellen bij het *Wissenschaftlicher Verlag Trier*, p.a. Bergstrasse 27, D-54295 Trier | T 0049 (0)651 41 503 | F 0049 (0)651 41 504 | wvt@wvttrier.de | www.wvttrier.de

Isabelle Peere & Stefaan Top [red.], *Ballads and Diversity. Perspectives on Gender, Ethos, Power and Play*. Trier, *Wissenschaftlicher Verlag*, 2004, ISBN 3-88476-691-0, 272 p.

